

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ**

На правах рукопису

УДК 658.012.4+338.583(447)

БАЛАШОВА Раїса Іванівна

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
НОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ
РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ**

Спеціальність 08.06. 01 - Економіка підприємства і організація виробництва

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Донецьк – 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіки промисловості НАН України (м. Донецьк)

Науковий керівник-доктор економічних наук, професор
Коніщева Наталія Йосипівна,
 Інститут економіки промисловості
 НАН України, завідувача сектором.

Офіційні опоненти:доктор економічних наук, професор **Оксанич Олександр
 Еммануїлович,** Інститут регіональних досліджень НАН
 України (м. Львів), провідний науковий співробітник відділу
 ринкової інфраструктури і транскордонного співробітництва;
 кандидат економічних наук **Телішевська Лідія
 Іванівна,**
 Харківський державний економічний Університет
 Міністерства освіти України, доцент кафедри економіки
 підприємства та менеджменту

Провідна установа-Донбаський гірничо-металургійний
 інститут Міністерства освіти України,
 кафедра економіки та управління (м. Алчевськ).

Захист дисертації відбудеться “26” березня 1999 року о 14 годині на засіданні
 спеціалізованої вченої ради Д 11.151.01 в Інституті економіки промисловості НАН
 України за адресою: 340048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіки
 промисловості НАН України за адресою: 340048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий “25” лютого 1999 р.

**Вчений секретар
 спеціалізованої вченої ради**

Поклонський Ф. Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки України характеризується пошуком нових форм та засобів управління господарським комплексом. Одним з

напрямоків економічних перетворень з'явилося формування підприємств нового типу. Для підприємств, що придбали повну фінансову самостійність, важливе значення має раціональне використання матеріальних, трудових, фінансових та інших виробничих ресурсів. Сучасні підприємці прагнуть раціонально використовувати власні ресурси, а також цілеспрямовано розподіляти прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства. У зв'язку із зростанням цін на природні та паливно-енергетичні ресурси, недоцільністю використання залучених грошових засобів, необхідністю дотримання суворого режиму економії, актуальність цієї проблеми стає все гостріше для господарюючих суб'єктів.

Аналіз ефективності діяльності підприємств в Україні за останні роки свідчить про зниження її рівня. Рентабельність виробництва промислової продукції у 1995р. склала 16,6%, 1996р. - 8,9%, 1997р. -9,1%. Кількість збиткових підприємств тільки за 1996 р. збільшилась з 22 до 43% всієї кількості підприємств.

В таких умовах зростає роль методів оцінки ефективності господарчої діяльності підприємств. Розрахунки на прикладі підприємств Донецької області свідчать, що зниження рівня ресурсоемності виробництва на 0,001 грн. дозволяє отримати додатково приріст біля 0,05% прибутку та 0,015% платежів до бюджету за рік у вигляді податку на прибуток.

У зв'язку з цим, найважливішою умовою пошуку джерел поповнення та задоволення потреб в ресурсах стає інформація, одержана від проведення якісного, різнобічного та ефективного аналізу, спрямованого на ресурсозбереження. Інформація про ефективність використання ресурсів дасть можливість підприємствам нових форм господарювання самостійно проводити ресурсозберігаючі заходи та спрямовувати кошти на такі напрями розвитку, що наводять до зростання виробництва продукції на основі впровадження інновацій.

За останні роки відбулися значні перетворення в організаційно-економічному механізмі підприємництва. Створюються підприємства нових форм господарювання: акціонерні

товариства, консорціуми, концерни, асоціації, розвивається малий та середній бізнес.

Разом з тим науково-методичні засади аналізу економічних показників, що складають базу ресурсозберігаючого управління, розроблені недостатньо. Значна частина досліджень присвячена аналізу ефективності використання окремих видів виробничих ресурсів: фінансових, трудових, матеріальних, використанню основних фондів.

В практичній діяльності застосовуються такі показники як матеріалоемність, фондівіддача, продуктивність праці одного працюючого в місяць, рентабельність витрат, фондоозброєність, прибутковість праці. Ці показники рекомендовані "Методикою проведення секторного аналізу економіки", затвердженою спільним наказом Мінекономіки України, Мінстату України, Антимонопольного комітету, Фонду Держмайна України № 22-27/20 від 12.07. 93 р.В "Положенні про порядок санації державних підприємств", затвердженому постановою Кабінету міністрів України №67 від 08.08.94р., передбачено коефіцієнти платоспроможності, абсолютної ліквідності, оборотності та наявності власних обігових коштів. Згідно наказу Агентства з питань запобігання банкрутству № 81 від 27.06.97р. розроблено "Методику проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій".

Однак в сучасних умовах цього недостатньо. Прискорені перетворення, що відбуваються в підприємницькій сфері, вимагають постійних модифікацій різних аспектів аналізу та показників бізнес-плану, системи аналізу та аудиту ресурсозберігаючої діяльності підприємства. Однією з вирішальних умов досягнення високої

результативності використання ресурсів є створення системи ресурсозберігаючого менеджменту. Все це обумовлює необхідність досліджень, направлених на вдосконалення ресурсозберігаючого управління на підприємствах нових форм господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в Інституті економіки промисловості НАН України в рамках досліджень по таких наукових темах:

“Прогноз экологических последствий социально-экономического развития старопромышленных регионов” (1993-1996 рр., № державної реєстрації 0193U024087);

“Исследование и развитие научных основ государственного регулирования экономики” (1996-1997 рр., № державної реєстрації 0194U046248);

“Исследование и разработка научных основ региональной промышленной политики” (1997-2000 рр., № державної реєстрації 0198U002555).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є системне дослідження методів аналізу ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання в ринкових умовах, розробка науково-методичних та практичних рекомендацій для оцінки та прогнозування ефективності діяльності підприємств на засадах показників ресурсозбереження.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно було вирішити такі **задачі**:

запропонувати поняття “підприємства нових форм господарювання”, дати їхню класифікацію і проаналізувати діяльність;

доповнити поняття “ресурсозбереження” в сучасних економічних умовах;

обґрунтувати склад показників для оцінки ефективності ресурсозберігаючої діяльності підприємств;

розробити та обґрунтувати новий підхід до оцінки ресурсоемності на підприємствах нових форм господарювання;

розробити методичні рекомендації для аналізу ефективності діяльності за допомогою ресурсозберігаючих показників для підприємств нових форм господарювання;

розробити рекомендації по прогнозуванню рівня ресурсоемності в залежності від змін факторів, що його складають, та його впливу на фінансовий стан підприємства;

сформулювати поняття системи ресурсозберігаючого менеджменту;

розробити пропозиції по вдосконаленню оцінки економічного ефекту, що одержується від реалізації заходів, проведених на підставі результатів аналізу показників ресурсозбереження на підприємствах всіх форм господарювання.

Предметом дослідження є система управління підвищенням рівня ресурсозбереження на підприємствах нових форм господарювання.

Об'єктом дослідження є підприємства нових форм господарювання з різних галузей господарчої діяльності.

Методологія та методи дослідження, джерела інформації. Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод, системний підхід, основні положення теорії економічного та статистичного аналізу. Використані такі методи досліджень як засіб порівнянь та угруповувань, статистичний та графічний, метод експертних оцінок, економічного прогнозування, нормативний. В ході дослідження були вивчені законодавчі акти та нормативні документи з питань економічного аналізу, обліку, фінансування, підвищення ефективності використання ресурсів; узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід обліку та аналізу в сфері ресурсозбереження.

В якості інформаційної основи дисертаційного дослідження використано економічну літературу вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали міжнародних та регіональних конференцій, результати досліджень Інституту економіки промисловості НАН України та інших наукових закладів. Емпіричною базою дослідження послужили дані Державного комітету статистики України, Донецького обласного управління статистики, матеріали обстеження підприємств Донбасу.

Наукова новизна результатів дослідження наведена сукупністю теоретичних, методологічних та методичних положень і висновків, серед яких основними є:

внаслідок вивчення процесу формування та розвитку ринкових відносин в Україні запропоновано поняття “підприємства нових форм господарювання”, яке включає в себе характерні риси підприємств в сучасних умовах;

доповнено поняття “ресурсозбереження”, що розглядається, як процес підвищення ефективності використання не тільки матеріальних, трудових та фінансових ресурсів безпосередньо від продажу продукції, але і всіх інших грошових ресурсів підприємства;

обгрунтовано перелік ресурсозберігаючих показників: індивідуальних (матеріалоємність, трудоємність, зарплатоємність) та узагальнюючих (ресурсоємність, ресурсозбереження), необхідних для аналізу діяльності підприємства в ресурсозберігаючому режимі управління;

адаптовано до сучасних умов комплексний підхід до оцінки ресурсоємності та ресурсозбереження, що включає в себе систематизовану оцінку результатів роботи підприємства та дозволяє врахувати витрати всіх видів виробничих ресурсів, отриманих валових доходів;

запропоновано вживання системи ресурсозберігаючого менеджменту в господарчій діяльності підприємства, який уявляє собою сукупність принципів, методів, заходів та форм управління виробництвом. Характерною рисою являється можливість використання їх з метою визначення пріоритетних напрямків розвитку та раціонального використання ресурсів;

розроблено методичні рекомендації оцінки діяльності підприємства нового типу (незалежно від його структури, виду діяльності, форми власності) на основі показників ресурсоємності та ресурсозбереження;

розроблено пропозиції з розрахунку прогностичних оцінок показників ресурсоємності, а також економічного ефекту, одержаного від реалізації заходів по ресурсозбереженню, які ґрунтуються на даних аналітичного аналізу та їх практичному використанні.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в формуванні методу розрахунку показника ресурсоємності, згідно з яким його можна одержати на основі даних податкового та бухгалтерського обліку, поширенні та розвитку методології оцінки діяльності підприємств за допомогою даних по ресурсоємності та ресурсозбереженню.

Основна ідея роботи полягає в розробці методичних заходів для оцінки ефективності діяльності підприємств в нових умовах господарювання на засадах показників ресурсозбереження для вдосконалення форм і методів аналізу діяльності.

Практичне значення та реалізація результатів дослідження полягає в тому, що застосування результатів дослідження забезпечує підвищення ефективності використання всіх видів ресурсів на підприємствах нових форм господарювання. Запропонований методичний підхід до оцінки та аналізу ресурсозбереження дає можливість визначати пріоритетні напрямки розвитку діяльності підприємств та раціонального ресурсозбереження, що наводить до пошуку додаткових ресурсів на розвиток підприємств та збільшення виробництва продукції, одержання додаткового прибутку та збільшення платежів до бюджету.

Апробація роботи та впровадження результатів дослідження. Висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: “Регион в незалежній Україні: поиск стратегии оптимального развития” (Харьков, 1994 г.), “Развитие движения за продуктивность на Украине” (Краматорск, 1994 г.), “Методические принципы формирования и реализации стратегии предприятия в условиях смешанной экономики” (Донецк-Артемовск, 1995 г.), “Проблемы и перспективы формирования цивилизованного общества на Украине” (Донецк, 1995 г.), “Направления развития экономики Украины в современных условиях” (Донецк, 1996 г.), “Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины” (Донецк, 1997 г.), “Актуальные проблемы

формування механізму антикризисного управління и банкрутства підприємств” (Донецьк, 1998 г.); на міжнародному еколого-економічному форумі “Інноваційно-інвестиційні технології устойчивого розвитку: Образование. Предпринимательство. Туризм” (Бердянськ, 1998 г.).

Результати дослідження стали науковою основою для розробки методичних положень та рекомендацій, що знайшли своє відображення в таких документах:

доповідних записках: “Пропозиції по оцінці ефективності діяльності підприємств Донецької області на основі аналізу показників ресурсозбереження”, ухвалена на засіданні секції вченої ради Інституту економіки промисловості НАН України “Проблеми організації управління виробництвом і удосконалення господарського механізму” (протокол №2 від 17.06.97 р.) та “Вдосконалення форм статистичної звітності на основі аналізу показників ресурсозбереження”, а також розроблені на її основі рекомендації по вдосконаленню форм статистичної звітності, які направлені в Донецьке обласне управління статистики (лист №127/514 від 21.05.97 р.), а також у Державний комітет по статистиці України (лист № 01-100/18 від 23.05.1997р.);

методичні рекомендації по аналізу діяльності підприємства на основі ресурсозберігаючих показників застосовані в практичній діяльності АТЗТ “Сантар” (м. Донецьк), компанії “Акотранс”, (м. Донецьк), Дочірнього підприємства Корпорації “Індустріальна Спілка Донбасу” “Донецька Індустріальна Спілка” (м.Донецьк), МКП “Надра” (Донецька обл., Волноваський район), ВАТ “Алчевський коксохімічний завод” (Луганська обл., м. Алчевськ);

пропозиції з економічного прогнозування рівня ресурсоемності застосовані при укладанні бізнес-плану підприємством “Донецька Індустріальна Спілка”.

Публікації. По результатах дослідження опубліковано 16 наукових робіт. Загальний обсяг публікацій по темі дисертації 5,50 д. а., з них 3,90 д. а. належить дисертанту.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновку. Обсяг основного тексту - 155 машинописних сторінок, містить 29 таблиць, 4 рисунка, 4 додатка. Список використаної літератури складається із 146 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В дисертації на основі проведених досліджень та розробок захищаються теоретичні та практичні висновки по вдосконаленню управління діяльністю підприємств нових форм господарювання на основі ресурсозбереження.

Розділ 1. Об’єктивна необхідність та передумови використання показників ресурсозбереження для аналізу та оцінки діяльності підприємств. В роботі розглянуто особливості функціонування підприємств в сучасних умовах; надано класифікацію підприємств нових форм господарювання; відбито їхні характерні риси; проаналізовано показники розвитку діяльності підприємств в Україні; розглянуто стан аналізу сучасних форм та засобів оцінки діяльності підприємств.

Формування нових економічних зв’язків, товарно-грошових відносин, принципів господарювання привело до структурних перетворень в економіці України, з’явлення нових форм власності, розвитку підприємництва, удосконаленню законодавчої бази, це викликало створення нових організаційних форм господарювання. Це підприємства, що характеризуються певними формами власності, організаційно-правовими формами господарювання, відношенням до підприємницької діяльності, мають особливості в формуванні статутної діяльності, та фондів, а також розподілу прибутку.

Аналіз статистичних даних свідчить, що в 1997 р. в Україні серед підприємств-виробників продукції 74,1% займали підприємства недержавної форми власності. Їх питома вага в загальному обсязі прибутку дорівнювала 58,7%. Існує об’єктивна необхідність оцінки ефективності господарчої діяльності таких підприємств.

Механізм управління діяльністю різноманітних форм господарювання повинен будуватись на наступних принципах:

1. Принцип узгодження економічних інтересів-індивідуальних, колективних (корпоративних), регіональних і загальнодержавних,-дотримання якого забезпечує належну мотивацію в задоволенні першочергових потреб суспільного розвитку.

2. Принцип системності, дотримання якого забезпечує наявність зворотних зв'язків у системі управління і дає змогу своєчасно і ефективно реагувати на зміни в економіці, пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу.

3. Принцип поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економічних процесів. Його дотримання дає змогу, з одного боку-використати механізм конкуренції стосовно підвищення ефективності виробництва, перш за все на основі впровадження ресурсозберігаючих технологічних систем, з другого-коригувати економічні процеси у відповідності зі довгостроковою стратегією розвитку господарства України в цілому.

Аналіз проблем, які виникають в процесі формування підприємств в сучасних умовах, свідчить про невідповідність названих принципів та існуючої практики.

Важливішим критерієм, який характеризує рівень розвитку виробництва, стан економіки, технологічність, маркетинг, кваліфікацію та рівень виробництва на підприємстві, є показник ресурсозбереження. Ресурсозбереження-головна умова підвищення ефективності виробництва, що дає можливість досягти економії матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, їх раціонального використання.

Схема кругообігу ресурсів (рис. 1) охоплює процеси виготовлення продукту, його збут, одержання валових доходів, використання їх на відновлення технологічного процесу. Внаслідок цього повторюється господарчий цикл.

Головними результатами зниження ресурсоемності господарчої діяльності підприємства є збільшення обсягів та покращання структури проданого продукту, прискорення обігу усіх видів обігових коштів, зниження залишків незавершеного виробництва, підвищення продуктивності праці та ін.

Рис. 1. Кругообіг ресурсів підприємства

Розділ 2. Обґрунтування методичних підходів до аналізу та оцінки діяльності підприємств за допомогою показника ресурсозбереження. В розділі розглянуто існуючі підходи до аналізу та оцінки діяльності підприємств, уточнено поняття ресурсозбереження, обґрунтовано застосування в системі економічного аналізу показника ресурсозбереження, запропоновано схему розрахунку показника ресурсоемності та методичні рекомендації по аналізу динаміки показників ресурсозбереження для підприємств різних форм господарювання.

Одним з напрямків ефективного використання ресурсів є включення в систему економічного аналізу на підприємствах та на регіональному рівні показника ресурсозбереження, що дозволить виявити резерви підвищення ефективності виробництва, визначити пріоритетні напрямки економії ресурсів, підвищити ефективність виробництва згідно бізнес-планів. При цьому поняття ефективності ґрунтується на раціональному використанні усіх видів ресурсів, зниженні витрат обертання, матеріальних і трудових витрат.

Незважаючи на стихійність та непередбаченість в формуванні виробничих та господарчих зв'язків, координації виробництва та збуту, потреба в аналітичній оцінці дій підприємств та прогнозі їхніх наслідків стає все більш актуальною. Тому аналіз змін показників ресурсозбереження потрібно пов'язувати з динамікою його складових. При подальшому вивченні причин відхилень ресурсозбереження, їх необхідно тісно пов'язувати з динамікою показників економічного аналізу, що характеризують стан обладнання, рівень технології виробництва, ступінь підготовки матеріалів та їхню якість,

доцільність використання даного виду ресурсів, кваліфікацію робітників і оплату їхньої праці.

В сучасних умовах посилюється необхідність комплексного підходу до аналізу ресурсоемності та ресурсозбереження. Традиційно застосовувані показники собівартості, матеріалоемності, трудоємності, фондоемності, продуктивності праці характеризують однобічно використання різних факторів виробництва. Жоден з них не може охопити увесь комплекс витрат та доходів підприємства в цілому.

Існують різні показники ефективності і засоби комплексної оцінки діяльності підприємства з точки зору ресурсозбереження. Первісно ресурсозбереження ототожнювалося тільки з економією матеріальних ресурсів. При такому тлумаченні матеріальним ресурсам відводилася провідна роль в процесі виробництва продукції. Однак, в сучасних умовах розвитку підприємств, їхньої повної господарчої самостійності таке поняття вимагає доповнень з точки зору більш раціонального використання всіх видів власних та залучених ресурсів.

Таким чином, доповнення поняття “ресурсозбереження”, на відміну від запропонованого раніше, полягає в тому, що ресурсозбереження - це економічна категорія, що постійно вдосконалюється, являє собою процес підвищення ефективності використання ресурсів на підприємствах всіх типів та форм власності. Ресурсозбереження є основою ресурсозберігаючого менеджменту, направлений на підвищення ефективності матеріальних, трудових та усіх видів фінансових ресурсів, проявляється в зниженні затрат живої та матеріалізованої праці на виробництво одиниці споживчої вартості продукції з урахуванням усіх видів фінансових надходжень.

Досягнення ефективності ресурсозбереження зумовлене застосуванням нових ресурсозберігаючих технологій, конкуруючих із діючими зараз, вдосконаленням структури управління на підприємствах, розвитком фінансового та ресурсозберігаючого менеджменту, залученням у виробництво вторинних ресурсів та ін. Ресурсозбереження - це постійне якісне трансформування ресурсозберігаючого управління у процесі виробництва та розвитку нових форм підприємництва.

Рівень ресурсозбереження виражається різницею показників, що складають ресурсоемність виробництва в порівнюваних періодах. Дослідження складових ресурсозбереження свідчать, що показник ресурсоемності повинен мати числове значення менше 1,0. Коливання значень ресурсоемності для підприємств сучасних формувань будуть різними, в залежності від джерел формування доходів та структури затрат по їх використанню. Групування показників витрат та доходів виконується для всіх типів підприємств за однаковими показниками для забезпечення порівняності.

В сучасних умовах вивчення використання кожного з великої кількості застосованих на підприємстві ресурсів не може задовільнити потреб управління фінансовими ресурсами. Необхідно робити цілісний комплексний аналіз ресурсовикористання на підприємстві. Так, доцільно уточнити нарахування зносу (амортизації), конкретизувати структуру фонду оплати праці, виключити з валових витрат медичне страхування, уточнити формування витрат по експлуатації автотранспорту, врахувати в доходній частині кошти від реалізації продукції допоміжних виробництв, позареалізаційного прибутку, в т.ч. доходи від володіння корпоративними правами, що є додатковим оборотним капіталом та сприяють прискоренню виробництва

В процесі дослідження обґрунтовано необхідність комплексного підходу до оцінки рівня ресурсоемності та ресурсозбереження, розроблено методичні рекомендації по аналізу ресурсоемності та ресурсозбереження на рівні підприємств нових форм господарювання. Під ресурсоемністю продукції розуміється сукупність витрат всіх видів ресурсів, припадаючих на одиницю доходів від реалізації продукції та інших видів грошових засобів, що беруть участь в формуванні податкового та балансового прибутку підприємства.

Для визначення рівня ресурсоемності необхідно враховувати витрати на виробництво та реалізацію продукції, а також збитки та витрати, зв'язані з використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, віднесених на рахунок прибутків та збитків, витрати з прибутку, що залишаються в розпорядженні підприємства. Окрім валових доходів від продажу, в доходній частині прийняті інші грошові надходження.

Аналіз ресурсозбереження здійснюється в два стани. На першому - визначається комплексний показник ресурсоемності. Наступним етапом є розрахунок на його основі досягнутого рівня ресурсозбереження.

Показник ресурсоемності (Р) визначається за формулою:

$$P = \frac{BP + A(3) + DP}{СВД} = \frac{BP + A(3) + DP}{ВД + ДП}, \text{ грн./грн.}, \quad (1)$$

де ВР - валові витрати;

A(3) - амортизаційні відрахування (знос) основних засобів та нематеріальних активів;

ДР - інші витрати, що не входять до складу валових витрат;

СВД - сукупний валовий доход;

ВД - валовий доход від продажу продукції (робіт, послуг);

ДП - інші надходження.

Зниження витрат на виробництво та збут продукції може викликати зростання витрат за рахунок прибутку, в результаті чого ресурсоемність може залишитися на початковому рівні або далі зрости. Дослідження, проведені на підприємствах показали, що частка витрат, здійснюваних за рахунок прибутку, з загальної суми витрат, прийнятих для розрахунку ресурсоемності, складає біля 5-7%

У відповідності до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 283/97-вр від 28.05.97р., який набрав чинність з 1.06.97р., встановлено порядок формування валових витрат, скоригованого валового доходу, чистого прибутку. Витрати, що не включаються до складу валових витрат, робляться підприємствами за рахунок власного прибутку.

При розробці рекомендацій враховувалися процеси, що виявляють вплив на діяльність підприємства (інерційність, ритмічність, конкурентоспроможність). З урахуванням цих факторів виявлено тенденції змін основних показників, що складають показник ресурсоемності.

В зв'язку із змінами, пов'язаними з розрахунком податкового прибутку, податком на додану вартість, змінами розмірів нарахувань та переліком зборів в бюджетні, позабюджетні фонди, зроблено угруповування витрат та доходів, необхідних для розрахунку показників ресурсозбереження та ресурсоемності на рівні підприємства.

При розрахуванні показника ресурсоемності пропонується брати до уваги не тільки кошти від продажу продукції, але й кошти на розвиток, фінансову допомогу, цільове фінансування, бюджетні асигнування.

Завдяки цьому показник ресурсоемності стає універсальним, може застосовуватися не тільки на виробничих, але й на комерційних підприємствах, як тих, що фінансуються з бюджету, так і існуючих за рахунок внесків та ін.

Другий етап аналізу передбачає розрахунок показників ресурсозбереження, інтегрального, узагальнюючого показника.

Ресурсозбереження - це різниця між поточним та базисним значеннями ресурсоемності:

$$\Delta r = R_p - R_b, \quad (2)$$

де R_p, R_b - ресурсоемність продукції (робіт, послуг) в поточному та базисному періодах відповідно.

На підставі значень показника ресурсозбереження складається висновок щодо рівня інтенсифікації використання ресурсів, здійснюється оцінка ефективності діяльності підприємства.

Методичні рекомендації по аналізу ресурсозбереження на підприємствах нових форм господарювання, на основі показника ресурсоемності, дозволяють проаналізувати фактори, впливаючі на ефективність виробництва, та визначити рівень їхнього взаємозв'язку.

В роботі враховано зміни у законодавстві України, інструктивних матеріалах по віднесенню витрат на рахунок валових витрат та прибутку, вивчено їхній вплив на показник ресурсоемності, враховано нову структуру формування оподаткованого прибутку підприємства. Результати аналізу служать базою для використання даних при складанні бізнес-рекомендацій підприємствами та при прогнозуванні рівня ресурсоемності.

Розділ 3. Механізм використання показників ресурсоемності та ресурсозбереження для управління діяльністю підприємства. В роботі сформовано систему оціночних ресурсоемних показників діяльності підприємств, запропоновано рекомендації по прогнозуванню рівня ресурсоемності в залежності від змін факторів його зниження та впливу на фінансовий стан підприємств, зроблено оцінку ефективності використання ресурсів в результаті ресурсозбереження, викладені висновки проведених наукових досліджень.

На основі даних аналізу складено систему показників ресурсозбереження, що включає як первинні, так і узагальнюючі (синтетичні) показники. До первинних відносяться матеріалоемність, фондоемність, трудоємність, зарплатоемність. Ресурсоемність продукції та показник ресурсозбереження виступають як узагальнюючі (синтетичні) показники (табл. 1).

З метою об'єктивної оцінки тенденцій показника ресурсоемності визначено вплив на нього його складових: доходів від продажу, матеріальних та дорівняних до них витрат, трудоємності, зарплатоемності, фондоемності, незавершеного виробництва, невикористаних запасів, накладних та інших витрат

Таблиця 1

Показники ресурсозбереження та ресурсоемності по підприємству ВАТ "Алчевський коксохімічний завод"

Найменування показників	1996р.	1997р.	Ресурсозбереження
Ресурсоемність	0,896	0,890	-0,006
Матеріалоемність	0,007	0,004	-0,003
Фондоемність	1,800	1,950	0,150
Трудоємність	0,007	0,006	-0,001
Зарплатоемність	0,320	0,310	-0,010

З даних табл.1 виходить, що діапазон значень є індивідуальним для кожного показника. Трудоемність одиниці продукції знизилася на 0,001 або 14,3% по відношенню до 1996 р., що свідчить про підвищення ефективності використання трудових ресурсів. При цьому відбулося і зниження зарплатоємності продукції на 0,001 або 0,04% до 1996 р. Знизилася на 42,9% матеріалоемність продукції. Незважаючи на зростання фондоемності продукції на 0,15 або 8,3% до 1996 р., значне покращання використання трудових та матеріальних ресурсів призвело до зниження ресурсоемності продукції в цілому на 0,006 або на 0,7% у порівнянні з 1996 р.

В сучасних умовах доцільно було б здійснювати короткострокове прогнозування на період до 6 місяців. Наприклад, при укладанні прогнозу по дочірньому підприємству Корпорації “Індустріальна Спілка Донбасу” “Донецька Індустріальна Спілка” використано фактичні за 1997 р. та очікувані на 1998 р. витрати по статтях витрат, інформацію про договори, укладені на 1998 рік, кредиторську та дебіторську заборгованість покупців та постачальників, схему транспортного сполучення товарних поставок. Результати прогнозування наведені в табл. 2 та на рис.2. Фактичне відхилення від прогнозних даних складає від -0,62% до -4,59%.

Таблиця 2
Порівняння фактичних та прогнозних значень ресурсоемності за
1 півріччя 1998 р. по дочірньому підприємству “Донецька Індустріальна Спілка”

Найменування показників ресурсоемності	1 півріччя 1998 р.					
	01	02	03	04	05	06
Прогнозний	1,039	0,917	1,011	1,061	1,007	0,967
Фактичний	1,089	0,912	1,058	1,098	1,045	0,973
Відхилення +, -	-0,050	0,05	-0,047	-0,037	-0,038	-0,006
Відхилення, %	-4,59	-0,55	-4,44	-3,37	-3,64	-0,62

Вивчення причин цих відхилень дає змогу установити фактори, що привели до збільшення матеріальних та транспортних витрат, проаналізувати структуру валових доходів.

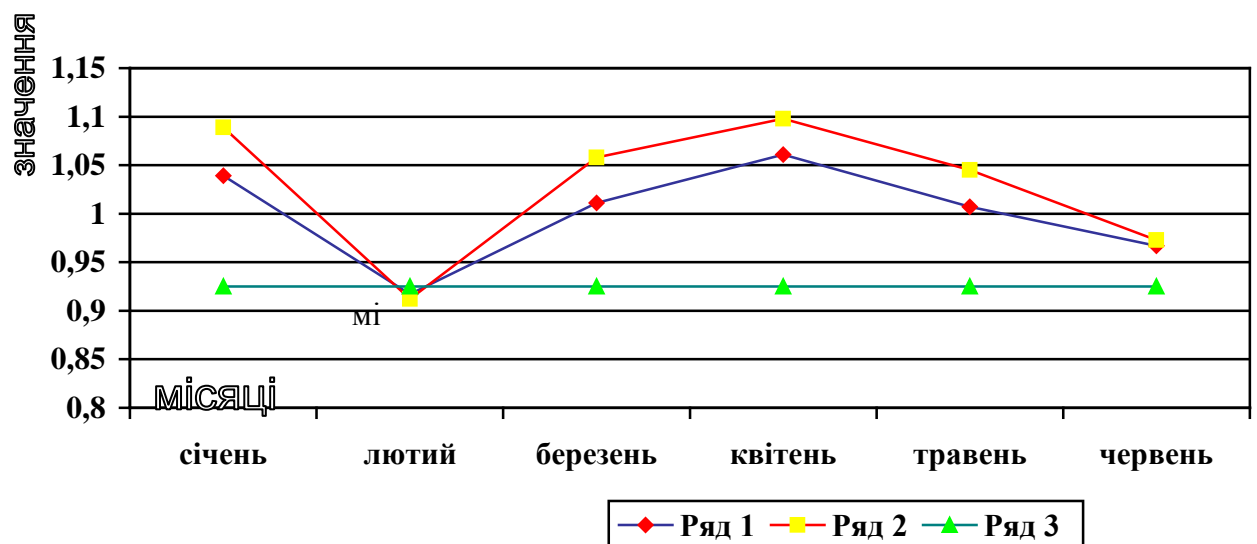

Рис.2. Діаграма змін значень показника ресурсоємності в прогнозованому періоді

Ряд 1 – прогнозний показник за 1 півріччя 1998 р.

Ряд 2 - фактичний показник за 1 півріччя 1998 р.

Ряд 3 - фактичний показник за 1997 р.

Названі вище параметри, фінансові та трудові ресурси, є головними елементами процесу прийняття рішень. Цей процес пов'язаний з необхідністю впливу на об'єкт управління з метою одержання очікуваного прогнозного результату.

Тому є всі підстави запропонувати як одну з мір по вдосконаленню діяльності підприємства формування системи ресурсозберігаючого менеджменту. Ресурсозберігаючий менеджмент - це форма організаційної діяльності управління підприємством з метою аналізу, виявлення резервів, визначення пріоритетних напрямків розвитку діяльності та раціонального використання ресурсів. При оцінці ефективності діяльності підприємства із використанням методів ресурсозберігаючого менеджменту необхідно виявити не тільки негативні, але й позитивні боки діяльності підприємств, розробити рекомендації, скласти прогноз на наступний господарчий період.

На основі даних аналітичного аналізу розроблено пропозиції з розрахунку економічного ефекту від реалізації заходів по ресурсозбереженню. Бюджетна ефективність використання ресурсів характеризується економічним ефектом, що виражається в додатковій сумі надходжень в бюджет у вигляді податку на прибуток, а також в збільшенні проданої продукції та одержанні додаткового оподаткованого прибутку, з якого буде нараховано та сплачено податок на прибуток. Таким чином, відбувається поповнення бюджету на суму податку, отриману за рахунок реалізації заходів по заощадженню ресурсів.

$$E = \left\{ \frac{(dP_{п-0,001})_i}{dP_{пi}} \cdot \frac{Об}{Об} \right\} \times 0,3, \quad \text{грн.}, \quad (3)$$

де E - економічний ефект застосування показників ресурсоємності та ресурсозбереження в управлінні господарською діяльністю підприємств, що виражається в збільшенні надходжень до бюджету у вигляді податку на прибуток;

$(dP_{п-0,001})_i$ - зміна п-го значення показника ресурсозбереження за і-й період на 0,001;

$dP_{пi}$ - п-е значення показника ресурсозбереження за і-й період;

i - період діяльності, прийнятий для аналізу;

Об- обсяг виконаних робіт, послуг за базисний період, грн.;

Пб - прибуток за базисний період, грн.;

0,3 (30%) - встановлена відсоткова ставка для розрахунку суми податку на прибуток у відповідності з Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств".

Зменшення рівня ресурсозбереження на 0,001 за календарний рік по Донецькій області на одиницю проданої продукції дозволяє отримати додатково біля 0,05% прибутку та 0,015% платежів в бюджет в рік у вигляді податка на прибуток.

ВИСНОВКИ

1. В результаті проведеної роботи досліджено, що в процесі трансформування економіки, в Україні виникли підприємства нових форм господарювання. Це обумовлює необхідність адаптації менеджменту підприємств до нових умов господарювання. Однією з основних проблем низького рівня ефективності господарювання на підприємствах нових форм господарювання є високий рівень матеріалоємності продукції. Доведено, що існує об'єктивна необхідність проведення ресурсозберігаючої політики на основі показників ресурсозбереження і оцінки ефективності їхньої діяльності.

2. Доведено, що існуючі методи оцінки діяльності підприємства дають характеристики за окремими показниками, а в разі застосування інтегрального показника - методика аналізу складна та непрактична. На основі критичного аналізу цих методів запропоновано для економічного аналізу використання показника ресурсозбереження. Цей показник вже було використано раніше, але зараз його адаптовано до сучасних умов та законодавства.

3. Уточнено поняття “ресурсозбереження”, яке відрізняється від сформульованого в 1991 р. таким чином, що в складі доходів запропоновано розглядати всі види грошових коштів, зарахованих підприємству. Запропоновано методику розрахунку показника ресурсоемності, згідно якої цей показник можна розраховувати на основі даних податкового та бухгалтерського обліків. На прикладі підприємств Донбасу показано, що значення показника ресурсоемності повинно бути менше 1,0. Чим нижче значення показника ресурсоемності, тим ефективність діяльності вища.

4. Розроблено методичні рекомендації для оцінки ефективності ресурсозберігаючої діяльності підприємств. Ці рекомендації дають можливість зробити аналіз складових частин показників ресурсоемності та ресурсозбереження виявити вплив на них факторів змін цін, накопичення зайвих запасів сировини, неустановленого обладнання, зміни чисельності працюючих.

5. Обґрунтовано склад показників для оцінки ефективності ресурсозберігаючої діяльності.

6. Запропоновано механізм використання показників ресурсоемності та ресурсозбереження для управління діяльністю підприємства. Показана роль ресурсозбереження при виборі варіантів розвитку, а також декілька напрямлень прогнозування діяльності.

7. Запропоновано формування та застосування ресурсозберігаючого менеджменту як однієї з мір по вдосконаленню управління в умовах ринкової економіки, що охоплює такі етапи, як проведення аналізу пошуку резервів та розробка заходів по ресурсозбереженню.

8. Розроблено пропозиції по розрахунку економічного ефекту, одержаного від реалізації заходів по ресурсозбереженню. Економічна ефективність ресурсозбереження висловлюються в збільшенні платежів до бюджету у вигляді податку на прибуток.

9. Розроблено практичні рекомендації по вдосконаленню форм статистичної звітності з урахуванням ресурсозберігаючої направленості в діяльності підприємств. Ці рекомендації прийнято Донецьким обласним управлінням статистики та направлено до Державного комітету по статистиці України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Конищева Н. И, Балашова Р. И. Научно-методические основы экономического анализа эффективности использования производственных ресурсов предприятия//Взаимодействие предприятий и учреждений в системе регионального управления. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - С. 6-13.

Особистий внесок: розглянуто особливості методів аналізу ефективності діяльності підприємств нових форм власності.

2. Балашова Р. И. Оценка эффективности деятельности предприятий Донецкой области на основе анализа показателей ресурсосбережения//Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: Сб. научных трудов докторантов, аспирантов и соискателей.-Донецк: ИЭП НАН Украины, 1997.-С. 102-107.

3. Балашова Р. И. Информационное обеспечение прогнозных расчетов показателей ресурсосбережения на примере “Донецкого Индустриального Союза”//Финансовые и

организационные аспекты функционирования производства. Сб. научных трудов докторантов, аспирантов и соискателей - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. - С. 328-334.

4. Балашова Р. И., Ходнев Ю. С. Особенности политики налогообложения и финансирования предприятий в новых условиях хозяйствования// Государственное регулирование экономики: практика и проблемы: Сб. научных трудов.- Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995.-С. 181-185.

Особистий внесок: зроблено оцінку економічних наслідків змін у законодавстві про прибутки на результати діяльності підприємства.

5. Балашова Р. И. Методичні підходи до аналізу, оцінки та прогнозування ефективності господарської діяльності// Проблемы формирования антикризисной политики и механизма банкротства предприятий: Сб. науч. тр.- Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. Раздел I. С 65-70.

6 Конищева Н. И., Балашова Р. И. Управление ресурсосбережением на предприятиях новых форм хозяйствования// Современные проблемы управления экономикой: Сб. научн. трудов. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1994. - С. 133-144.

Особистий внесок: запропоновано новий підхід до оцінки ефективності використання виробничих ресурсів на підприємствах.

7. Балашова Р. И. Проблемы становления ресурсосберегающего менеджмента на предприятиях // Проблемы экономического и социального развития предприятий территориальных комплексов. Сб. научных трудов- Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998.- С.376-381.

8. Балашова Р. И. Ресурсосбережение как метод предотвращения банкротства предприятий// Проблемы формирования антикризисной политики и механизма банкротства предприятий: Сб. научных трудов- Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. Раздел II. С. 191-196.

АНОТАЦІЯ

Балашова Р.І. Оцінка ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання на основі показників ресурсозбереження.-Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.06.01 - Економіка підприємства і організація виробництва.- Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 1998.

В дисертації запропоновано поняття “підприємства нових форм господарювання”. Розроблені методичні та практичні рекомендації по аналізу діяльності підприємств на основі показників ресурсоемності та ресурсозбереження.

Запропоновано механізм використання показників ресурсоемності, ресурсозбереження та застосування ресурсозберігаючого менеджменту для управління діяльністю підприємства. Доповнено поняття ресурсозбереження для підприємств нового типу господарювання та всіх форм власності. Рекомендовано методи по прогнозуванню рівня ресурсоемності і його впливу на фінансові показники діяльності підприємства та засоби по розрахунку економічної ефективності діяльності від реалізації заходів по ресурсозбереженню.

Ключові слова: управління, менеджмент, підприємство, ресурсоемність, ресурсозбереження, аналіз, показники.

SUMMARY

Balashova R.I. Estimation of efficiency of activity of enterprises of new form of management on the basis of resources economy index.-Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific economy sciences candidate degree obtaining, specialization: 08.06.01. "Economics of Enterprises and production management, Institute of Economics of Industry, National Academy of Sciences, Ukraine, Donetsk, 1998.

The dissertation observes features of functioning of enterprises in modern conditions. A classification of enterprises of new forms of management is offered. Their typical features are reflected in the dissertation. Indexes of development of enterprises activities in Ukraine are analyzed. Status of analysis of modern forms and means of enterprises activities estimation is considered.

It is reflected in the dissertation that forming of new principles of management brought structural changes in economy of Ukraine, new forms of management, development of entrepreneurship. New forms of management are enterprises characterized by definite forms of ownership, organizational and legal forms of management, attitude to business activity. They have features in forming by-law activity, funds and income distribution.

Dissertation presents methodical and practical recommendations in analyses of enterprise activity on the basis of resource capacity and economy index.

The characteristics of resource economy. A necessity of inclusion in the system of economic analysis on enterprises and on regional level of the resources economy index allowing to reveal reserves of production efficiency increasing and define priority directions of resources economy.

For new type enterprises of all forms of ownership it is recommended to bind causes of changes of resources economy at the further research with the dynamics indexes characterizing the status of equipment, production technology level, degree of materials preparation and quality, expediency of utilization of the given type of resources, staff efficiency and salaries.

A method of calculation of resources economy index according to which the index can be defined on the bases of tax and accounting books is offered. It is shown on the example of Donetsk region that the index of resources capacity should be less then 1.0.

Main result of lowering resources capacity of economic activity of an enterprise is growing of volume and improvement of structure of the sold goods, acceleration of the turn-over of all types of funds, lowering of oddments of unfinished production, growth of productivity.

Methodical recommendations on analysis of resources economy at enterprises of new form of management based on utilization of the index of resources capacity are worked out. These recommendations allow to analyze factors having influence on production efficiency, define the level of their interconnection, calculate an index of labor, wages, material, fund capacity of production, define influence of utilization of main funds and other factors.

Forming of evaluation resources capacity system of an enterprise activity index was performed in this work.

Business recommendations on economic forecast of resources capacity level and its influence on financial results of an enterprise activity are defined.

In the dissertation a system of indexes of resources economy which includes both subjective and general indexes. Subjective indexes include material, fund, labor, wages capacity. Resources capacity and resources economy index act as general indexes.

A mechanism of utilization of resources capacity and resources economy indexes for managing an enterprise activity is offered.

Forming and utilization of a resources economy management as one of means of management perfection by an enterprise, reserves exploration, definition of priority directions of development and rational resources utilization are offered.

Recommendations on calculation of economic effect received from realizing of resources economy methods are defined. Economic efficiency of utilization of resources capacity and economy indexes are expressed by means of payment increasing of income tax.

Practical recommendations for improvement of the forms of statistic reports with the consideration of resources economy direction in an enterprise activity are worked out. These recommendations are approved by Donetsk Regional Agency of Statistics and directed to State Statistics Committee of Ukraine.

Key words: management, enterprise, resources economy, analysis, index.

АННОТАЦИЯ

Балашова Р.И. Оценка эффективности деятельности предприятий новых форм хозяйствования на основе показателя ресурсосбережения.-Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01-Экономика предприятия и организация производства.- Институт экономики промышленности НАН Украины. Донецк, 1998.

В диссертации предложено понятие “предприятия новых форм хозяйствования”, даны методические и практические рекомендации по анализу деятельности предприятий на основе показателей ресурсоемкости и ресурсосбережения.

Предложен механизм использования показателей ресурсоемкости, ресурсосбережения и применения ресурсосберегающего менеджмента для управления деятельностью предприятия. Дополнено понятие ресурсосбережения для предприятий нового типа хозяйствования и всех форм собственности. Разработаны рекомендации по экономическому прогнозированию уровня ресурсоемкости и его влиянию на финансовые результаты деятельности предприятия и предложения по расчету экономического эффекта, полученного от реализации мероприятий по ресурсосбережению.

Ключевые слова: управление, менеджмент, предприятие, ресурсосбережение, анализ, показатели.

Підп. до друку 23.02.99р. Формат 60×84/16. Папір друк.№3.

Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 105 прим. Замовлення №

Ротапринт ОАО “Института Донецкий Стройпроект”,
м. Донецьк, 340114, вул. Університетська, 80.